

KLAUS KEMELLI JA VARHAISNYKYSUOMEN UNOHDETUT UUDISTAJAT

 n tapana sanoa, että Suomeen saapuneet romanttiset aatevirtaukset saivat suomalaiset innostumaan oman kielen, kansankulttuurin ja historian tutkimuksesta. Romantiikka ei Suomessa kuitenkaan »joutunut työskentelemään vain kansallisen herätyksen, vaan myös uskonnollisen herätysliikkeen hyväksi» (Lappalainen 1959: 11; vrt. Ruuth 1919). Etenkin 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla kansallinen ja uskonnollinen herätys kytkeytyivät toisiinsa monin tavoin, vaikka nämä aatevirtaukset aikaa myöten etääntyivätkin toisistaan lopulta niin kauas, että herätysliikkeiden vaikutus suomen kielen muotoutumiseen on jäänyt hyvin vähälle huomiolle.

Hiukan huono-onnisenä raamatunsuomentajana suomen kirjakielen historiaan jääneen A. W. Ingmanin biografi Wiljo-Kustaa Kuuliala on todennut, että herännäisyydellä on ollut suuri merkitys myös suomen kielen kehittämisessä. Kuuliala (1934: 32) on erikseen korostanut vain saarnojen ja hartauskirjojen kielen parantumista, mutta varhaisen herännäisyyden kielellinen vaikutus on todennäköisesti ollut paljon laajempaa.

Ryhdyin itse pohtimaan herännäisyyden ja kirjakielen kehityksen suhdetta törmättyäni erääseen mielenkiintoiseen yksityiskohtaan Aarni Penttilän tutkimuksessa Kustaa Renvallin osuudesta vuoden 1836 virsien kieliasuun (1931). Penttilä (1931: 120) mainitsee ohimennen, että »hengellisessäkin kirjallisuudessa esiintyi 1830-luvun puolimaissa eritoten eräitten herännäispappien teoksissa voimakasta taipumista 'Kalevalan suomeen' päin». Vanhan Kalevalan ilmestyminen vuonna 1835 oli toki merkittävä tapahtuma, mutta tuntui vaikealta uskoa, että se olisi heijastunut näin välittömästi aikalaisten kielenkäyttöön, varsinkin kun Kalevalan painos hupeni tunnetusti hyvin hitaasti.

▷

Ryhdyttyäni etsimään näitä Kalevalasta kielellisesti innostuneita herännäispappeja huomaisin, että Kuuliala (1934: 32) tuo ensimmäisenä esille näistä hänen mukaansa »kielenkehitykseen syvästi vaikuttaneista herännäispapeista» vuonna 1805 syntyneen Alavieskan kappalaisen Klaus Juhana Kemellin. Tämä kuoli jo vuonna 1832, siis ennen Vanhan Kalevalan ilmestymistä, joskin hänen pääteoksensa, suomennos Tuomas Kempiläisen hartauskirjasta »Kristuksen seuraamisesta» saatiin julkaistua postuumisti vasta vuonna 1836. Julius Krohn selostaa suomalaisen kirjallisuuden historiassaan (1897: 269–273) vielä yksityiskohtaisesti Kemellin ja hänen lähimpien seuraajiensa työtä, ja kielentutkijoista E. A. Tunkelo (1912) luonnehtii Kemellin työtä vielä hyvin arvostavaan sävyyn hänestä vanhaan tietosanakirjaan vuosisadan alussa kirjoittamassaan artikkelissa. Kirjallisuuden tutkija Eino Salokas kirjoitti Kemellistä pro gradu -työnsä (1912) ja julkaisi sen kielellisestä — tai paremminkin tyylillisestä — osuudesta lyhyen katsauksen Virittäjässä (1916); myöhemmässä julkaisussaan Salokas tarkastelee Kemelliä vielä Bellman-suomentajana (1929: 90–97). Muutamia genealogisia kommentteja (Vilkuna 1930; Impivaara 1931) lukuun ottamatta eivät kielentutkijat ole tämän jälkeen kiinnittäneet Kemelliin juuri mitään huomiota, vaikka vielä Kuuliala (1934: 32) luonnehti Kemellin pääteosta »tärkeimmäksi niistä julkaisuista, jotka viime vuosisadan alkupuolella raivasivat tilaa entistä puhtaammalle ja oikeammalle kielenkäytölle uskonnollisessa kirjallisuudessamme». Syrjänen (1930: 332) sekoittaa Kemellin etunimet, Kantola (1968: 77) jo Kempiläisen teoksesta tehdyt suomennoksetkin. Kaukonen (1964: 70) esittelee Kemellin tuotannon vielä lyhyesti, mutta Häkkinen (1994: 96–97) mainitsee enää pelkän suomennoksen nimen ilmestymisvuosiin. Kemellin postuumisti ilmestyneen Tuomas Kempiläinen -suomennoksen esipuheen anonymiksi jäänyt kirjoittaja onkin todennut kaukaa viisaasti, että »tämän kirjan Suomentaja ei ollut mainio maailmassa, ja kuka tiesi joutuu hän ennen pitkää unehuksiin». Kuka oikein oli tämä joidenkin aikalaistensa suorastaan kirjakielen uudistajana palvoma henkilö, jonka nimeäkään ei mainita yhdessäkään suomen kielen historian yleisesityksessä?

KEMELLIN ELÄMÄ JA TUOTANTO

Klaus Juhana Kemell syntyi suntio Jaakko Kemellin ja Brita Maria Carlbergin poikana Ylivieskassa maaliskuun 11. päivänä 1805. Koulunsa Kemelli kävi Oulussa. Hänen triviaalikoulun aikaisista opettajistaan vaikutukseltaan tärkein lienee ollut S. V. Appelgren, joka perusti myöhemmin Oulun Wiikko-Sanomat. Koulutovereista historiaan ovat jääneet J. W. Snellman ja Samuli Kustaa Bergh, joka runoilijana muutti nimensä Kallioksi. Ylioppilaaksi Kemelli valmistui Oulun lukiosta vuonna 1824. Tämän jälkeen olivat edessä opiskeluvuodet Turussa. Pääkkönen (1994: 37) mainitsee Kemellin kuuluneen klubiin, jonka tarkoituksena oli harjoitella suomen kieltä: tämän epävirallisen yhdistyksen johtohenkilöihin kuului C. N. Keckman, ja muita jäseniä olivat sittemmin muun muassa J. W. Durchman ja A. W. Ingman. Yliopisto-opintonsa Kemelli suoritti köyhänä nopeasti ja valmistui papiksi jo kesäkuussa 1827. Hän hoiti lyhyen aikaa Köyliön ja Säkyvän seurakuntien yhteistä kappalaisenvirkaa, mutta hänet siirrettiin jo seuraavan vuoden toukokuussa Alavieskan kappeliin sen halvautuneen kappalaisen apulaiseksi ja viimein sijaiseksi. Kun Oulun Wiikko-Sanomat alkoi vuonna 1829 ilmestyä, Kemelli ryhtyi kirjoittamaan tähän

mainitut lähteet, etenkin Salokas 1912: 9–18; Kemellin sukutaustasta huom. lisäksi Vilkuna 1930 ja Impivaara 1931.)

Kemellin Tuomas Kempiläis -käännös (eli Kempikirja, kuten aikalaiset sitä kutsuivat) jäi muutamaksi vuodeksi käsikirjoitukseksi. Työ kuitenkin onneksi säästy, toisin kuin Kemellin valmistelema romanikielen sanakirja, jonka käsikirjoitus poltettiin erään ystävän kehotuksesta. Suomennos saatiin julkaistua Oulussa vasta vuonna 1836. Julkaisun painokuntoon toimittanut henkilö on jäänyt anonyymiksi; Salokas (1912: 64–65) on arvellut hänen olleen heränneisiin lukeutunut pappismies. Sama henkilö on todennäköisesti kirjoittanut teoksen lyhyen esipuheen, joka päättyy seuraavaan luonnehdintaan Kemellistä:

»Kemellillä oli tarkoin tutkiwa ja selvästi käsittävä sielu. Suomen kieltä rakasti hän sydämmellisesti; sen parantamista ja täydellisyyttä, taitonsa jälkeen, edesauttaa, oli hänellä erinomainen halu, ja runohin luotu luontonsa hawattiin muutamista runoistansa, joissa se wälkkyi kirkkaan tähden tawoin, joka talwisena iltana kimaltelee pohjaisella taiwahalla — ja katoaa.»

Oulun Wiikko-Sanomien kunnioitti pidettyä avustajaansa julkaisemalla Kemellin käännöksestä ensin otteita (n:o 9/1836) ja lopulta (n:o 39/1836) hiukan vertailemalla teosta (tosin vain ladontalaadultaan!) samaan aikaan Turussa ilmestyneeseen Strandbergin käännökseen (Salokas 1912: 69–70). Arvostelun teoksesta on julkaissut ainoastaan W. (Schildt-) Kilpinen (1845), joka kirjoittaa toukokuun 24. päivän »Kanavassa» seuraavasti:

»Kummastellen näemme ei mitään julkisesti sanotun eli päätetyn tästä kirjasta, vaikka jo yhdeksättä vuotta on ollut Yleisön eli Julkison käsissä. Lieneekö tämän kirjan kehous, waiko julkisuus Suomessa wai mikä syynä yleiseen wait-olemiseen? Ei kirja, eikä julkisuus ole siihen syynä, mutta keho kirjakauppa maassamme. Tätä Kemellin kirjaa löydät tuskin muualla kuin Oulussa. Sepä on sitä pahempi, kuta parempi kirja on. Ja tämä Kemellin työ on paraimmia koko Suomen kirjallisuudessa. Sen sisällys on harrasta puhetta, Jumalan kanssa ja jumalista, lempisää warotusta syntisille. Siinä Usko, Toivo ja Lempi palawat. (Jotkut siinä löytänewät sopimattomuutta.) Sen suomalainen ulkomuoto on niinikään sangen soria ja mieluinen. Hengellisenä puheena se sointeensa, sulo-ääntäwyytensä puolesta lienee kaunein mitä Suomeksi löytyy. Kemelli ei orjallisesti suomentanut, waan wapaasti se runollisella nerolla suomensi Kempin kirjaa, ja senpä kautta Kemellin suomentama onkin niin ihanakieleinen. Saksansukuiset kieleet ja suomen kieli owat warsin erisukuisia. Siksipä niiden kirjalliset tekemät waatiwatkin wapaallista suomentamista. Kemelli ei saanut lopullisesti korjailla ja silitellä työtänsä. Kuolema esti. Ellei tämä olisi estänyt, olisi Kemelli varmaan poistanut ne wäähäiset epä-tasaisuuudet ja epämukaisuudet kirjoituslaadussa, joita kuitenkin itsekin helposti oikasee. Nämä wirhösöt owat ainoasti kewyenä tomuna kauniilla kuvauksella.»

Toinen painos suomennoksesta julkaistiin Helsingissä vuonna 1853, mutta juuri Oulun seudulta Kemelli oli A. W. Ingmanin (1872: 35–36) mukaan saanut vankkumattomat ihailijansa:

»Kemelli oli siihen aikaan Pohjalaisten mielestä mitä nerokkain ja taitavin suomalainen 'sanaseppä', jonka veroista ei luultu olevan, eikä ikään tulevankaan 'näillä raukoilla rajoilla, poloisilla pohjanmailla'. Tähän suureen arvoonsa oli hän kohon-

nut mainiolla, merkkillisellä 'Kempi-kirjallansa' 'Kristuksen seuraamisesta', jossa hänen suomentamassaan luetaankin semmoista itse *suomalaisen kansan* suusta suoltamaa suomea, etten minä nytkään vielä luule jotain parempaa saattavan syntyä yhdenkään toisen kirjoittajan kynästä. Tämä Kemellin Kempin-kirja on siis merkittävä 'viittamerkki' meidän siihen aikaan alkavassa kirjallisuudessaamme, joka osoittaa, mistä lähteestä sen tulee tästä lähin kielivarojansa tuottaa, nimittäin oman alkuperäisen *kansamme* omasta *hengestä*. Pappismies Kemelli oli sen ajan heränneitä, 'kerettiläisiä' saarnamiehiä Pohjolan perillä. Tämä herätyksensä oli hänessä katkaissut itse suomenkielenkin kirjoittamisen ja puhumisen puolesta tuon meidän kirkkokunnassamme tähän asti hallitsevan kaavallisen puhdasuskoisuuden kankiat kahleet. Hän oli syntynyt Hengessä oman *kansansa* mieheksi, suomalaiseksi 'parannusta pauhaavaksi papiksi'. – Meidän Kemellimme ei saarnannut enää suomea niinkuin nuo edelliset suomenpitkäksi vanuttajat tavallisesti laputtivat – vaan hänen suustansa sekä kynästänsä vuosi suomenkieli virtoinansa, laskevana koskena, ihan talonpoikaimme omaan luontiaan, luonnolliseen puheenlaihin.»

KEMELLIN KIELI

Millainen Kemelli oli Kempiläisen suomentajana, käy parhaiten ilmi itse teoksesta. Seuraava näyte on Kristuksen seuraamisesta -kirjan alkupuolelta (Kemelli 1836: 15–16).

»Ei niin täällä täydellistä, jolt' ei jotakaan vajeella, ei niin tarkkaan tutkinutta, jolt' ei jotakaan salassa.

Nöyrä itesi tunteminen on paljon oikeampi ja vakavampi tie Jumalan luokse, kuin syvä Opin uteleminen. Oppia ei tosin eikä wilpittömiä tietoja tule moittia; sillä ne ovat Jumalan säätämiä. Mutta hywää omaa-tuntoa ja hurskasta elämäkertaan tulee yhtähywin pitääsi werrattoman suuremman arwossa, kuin kaikkea tietoa ja taitoa. Sillä juuri sentähden, kuin usiammalla on suurempi ahkeruus tietoon, kuin hurskaaseen elämään, niin eksyy monikin, eikä tietonsa-puu kannu mitään, taikka aiwan vähän hedelmätä.

Oi! jos niin uutterana oltaisiin pahuutta häwittämään ja kelwollisuutta istuttamaan, kuin tarpeettomia kysymyksiä wirittelemään ja wastaillemaan, ja mitättömiä taistelemus-aineita talleltamaan, niin vähempi kaiketi pahennusta, vähempi onnettomuutta kansan kesken, vähempi tawattomuutta Opistoissa nähtäisiin.

Ei meiltä Tuomio-päiwänä suinkaan kysytä: Mitäs olette lukeneet? Wain, mitäs olette tehneet? Ei meiltä kysytä: Oletteko pulskasti puhuneet? wain: oletteko hurskaasti eläneet?

Hei! sanoppas minulle: missä owat nyt kaikki ne Oppineet ja Wiisaat, jotka eläissänsä oliwat niin kuuluisia ja korkean oppinsa suhteen kaiken maailman mainioita? Niitten asemella on nyt muita, ja epäilen, jos jälkiläiset esiläisiänsä ensinkään enää muistelewat. Eläissänsä näyttiwät jotakin olewaksi, mutta nyt turpeen alla unehuksissa makaawat.»

Kemellin kielelle leimaa antavinta on hänen ytimekäs, välillä sananlaskunomaisiin toteamuksiin kiteytyvä tyyliensä, jonka erityispiirteitä ovat luontevasti käytetyt deskriptiivisanat ja interjektiot ja erityisesti runsas alkusoinnun käyttö. Salokas (1916) on jo tältä osin esitellyt ansiokkaasti Kemellin kielenkäyttöä. Kirjakielen kehityksen kannalta helpommin vertailtavissa olevan äänne- ja muotorakenteen esittelyn Salokas on sen sijaan julkaisemassaan artikkelissa jättänyt vain muutamien havaintojen varaan, joten jatkan seuraavaksi hänen tutkimustaan tältä osin, pohjanani hänen pro gradu -työhönsä (1912) sisältävä valikoiva katsaus Kemellin Tuomas Kempiläinen -käännöksen keskeisistä äänne- ja muotopiiirteistä.

▷

Ortografialtaan Kemellin käännös on vanhaan kirjasuomeen verrattuna jo nykyaikainen (Salokas 1912: 87); ainoastaan joitain hengellisessä kielessä tavallisia sanoja on kirjoitettu satunnaisesti vanhan ortografian mukaisesti (esim. *Ewangeliumia*, Kemelli 1836: 10). Jälkitavujen pitkät vokaalitkin on siis merkitty pitkiksi aivan satunnaisia tapauksia lukuun ottamatta. Ortografiassa on säilytetty *d*, joka tosin satunnaisesti puuttuu *i*-loppuisten diftongien jäljestä (esim. *meiät*, mts. 26; *käräjöiään*, 106; *voia*, 113) ja *h*:n jäljestä (esim. *leimahuksen*, 112; *ahistuko*, 152) (Salokas 1912: 105–106). *ts*-yhtymä on sen sijaan korvattu pohjalaisilla varianteilla, *ht*:llä, *tt*:llä ja *t*:llä, joista viimeistä käytetään tosin ainoastaan prolatiivissa (esim. *siwute*, Kemelli 1836: 78); *ht*:n vaihtelusta harvinaisemman *tt*-yhtymän kanssa Salokas (1912: 107) ei katso voitavan antaa sääntöä, koska kumpaakin saatetaan käyttää samoista sanoistakin (esim. *ehi*, Kemelli 1836: 81 ~ *etti*, mts. 18; *paihti*, 10 ~ *paitti* 83; *tarwihet*, 124 ~ *tarwitte*, 71). Ensi ja toisen tavun rajalla on kuitenkin tavallisimmin *ht* (*ylönkahto*, 9; *ihtekkään*, 13), pidemmällä sanassa taas *tt* (*hillitte*, *rawitte*; 12). Vaikka päinvastais-takin edustusta tavataan (*etti*, 25; *walihte*, 73; *ilohte*, 80), *tt*:tä ei nähtävästi tavata 1. ja 2. tavun rajalla muutoin kuin kaksitavuisissa verbimuodoissa. Kieltoverbin muodot ovat *e*:llisiä (*eli*, 12; *elkөөn*, 13). Kemellin kielestä kuvastuu lisäksi myös keskipohjalaisille murteille ominainen erikoisgeminaatio, jota odotuksenmukaisesti (ks. Palander 1987: 43–44) tavataan etenkin tietyissä konsonanttiyhtymissä: esimerkiksi ’ylpeätä’ merkitsevän sanan johdoksineen Kemelli (1836) kirjoittaa aina kahdella *p*:llä (*ylpeellä*, 19; *ylpeile*, 12; muita tapauksia esim. *kestää*, 32; *perkkaa*, 110). Näitä itämurteisuuksia lukuun ottamatta ään-teellinen yleisilme on nykyaikainen, koska loppuheittoa ei esiinny, koska sananloppui-nen *n* on merkitty säännöllisesti ja ennen kaikkea koska jälkitavujen alun perin *a*-loppui-set vokaaliyhtymät on merkitty enimmäkseen kontraktoitumattomiksi (säännöllisesti eten-kin partitiivit, esim. *muotoa*, *etua*, 83, mutta supistumamuotojen rinnalla myös sellaisissa tapauksissa kuin esimerkiksi *katoawat*, 18; *hyökyävät*, 30; *huokeammin*, 30).

Muoto-opillisista piirteistä teoksen sitoo vanhan kirjakielen traditioon selvimmin monikon genetiivien yksikkövirtaloisuus (*waikeampain waiwain*, 101; *Pyhain*, 9; *tähtein-kin*, 11; *himoin*, 10; *turmeltu*, 15). Inessiivin päätte on kuitenkin geminaatallinen (esim. *puutteessa*, 10; vain satunnaisesti vastaan tulee yksinäis-*s*:llisiä inessiivejä, kuten *aske-leisa*, 20, ja *ihtesäsi*, 21), ja samaten abessiivi on geminaatta-*t*-llinen (*tarpeetta*, 22; *tar-kottamatta*, 11). Allatiivin päätte on *lle* (*meille*, 10), joskin satunnaisesti allatiivit on merkitty loppukahdennukselliseksi apostrofilla (*woiton alle* ’saada’, 15; *owelle* ’kaan’, 31) tai (liitepartikkelin edellä) geminaatallisiksikin kirjoitettuna (*kullekkin*, 181; *kumpasellekkaan*, 153), kuten toisinaan myös 1. infinitiivin muodot (*ja sitä tulisi kuitenkin jokainowan ahkerolia*’, 15; Bellman-suomennoksessaan Kemelli käyttää näissä tapauksissa heittomerkkiä säännöllisesti). Yksikön 3. persoonan muodoista *pi*-loppuisina tavataan vain yksitavuisia verbimuotoja; monikon 1. ja 2. persoonan muodot (samaten kuin vastaavat possessiivisuffiksit) ovat *e*-loppuisia (*woisimme*, 1; *oletteko*, 16), ja monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodot ovat *vA*:llisiä (*oliwat*, 227; *olisiwat*, 10). Persoonapronominien akkusatiivimuodot ovat ainakin yksikössä *n*-loppuisia (*minun*, *sinun*, 122), mutta monikossa on käytetty *t*:llistä muotoa (*meidät*, 30). Salokas (1916: 115) on kiinnittänyt huomiota joihinkin myöhemmän kielen näkökulmasta erikoisiin muotoihin, kuten yksiköllisiin komitatiiveihin (*rakkautenensa ja halunensa*), yksikön 1. ja 2. persoonan optatiivimuotoihin (*lukeon*, *tunteot*) ja possessiivisuffiksillisiin 1. ja 2. infinitiivin muotoihin (*kelvatasi*; *nauttiesi*).

Keskeisissä äänne- ja muoto-opillisissa piirteissä on siis niin vanhan tradition mukaisia kuin itämurteisiakin piirteitä. Vanhaan traditioon liittyvät etenkin *d:n* ja sananloppuisen *n:n* säilyminen, pienin varauksin myös allatiivin säilyminen vokaaliloppuisena. Kemellin kielen murretaustan selvittäminen on sikäli mutkikasta, että hänen keskipohjalainen kotimurteensa on yksi syvimmin savolaistuneista pohjalaismurteista, jossa tavataan niin läntisiä kuin itäisiäkin piirteitä. Useiden edellä lueteltujen äänne- ja muotopiirteiden edustus on Kempikirjassa Kemellin kotimurteen mukaista. Siitä juontuvat *ht*-yhtymän, monikon genetiivin ja useimpien verbimuotojen edustus ja tietysti erikoisgeminaatio. Yllättävän monessa kohdin Kemellin kieli kuitenkin poikkeaa keskipohjalaisesta: kieltoverbien tulisi olla *ä:llisiä*, inessiivien yksinäis-*s:llisiä*, abessiivien yksinäis-*t:llisiä*, monikon 1. ja 2. persoonan possessiivisuffiksien *nnA:llisiä*. Näissä piirteissä Kemelli seuraa koulukaupunkinsa Oulun puheenpartta eikä omaa kotimurrettaan. Geminaatta-*s:lliset* inessiivit Kemellin on kuitenkin täytynyt omaksua toisaalta, todennäköisimmin tämän ajan kirjakiielestä, jossa tällaiset muodot olivat yleisiä viimeistään 1830-luvulla (Lehikoinen ja Kiuru 1993: 129–130), elleivät geminaatalliset muodot olleet Kemellille tuttuja jo kansanrunoudesta. Jälkitavujen vokaaliyhtymien säilyneisyyteen on voinut vaikuttaa näiden suppeneminen pohjalaismurteissa, mutta loppuheiton puute ei selity sen enempää vanhan kirjakielen kuin ainakaan Kemellin tuntemien (pohjalais)murteiden pohjalta. Aineksiltaan Kemellin kieli on siis mielenkiintoisella tavalla heterogeenistä, yllättävän vähän kuitenkaan muotoryhmien sisäisen edustuksen yhtenäisyyden kustannuksella.

SUOMEN KIELI VUONNA 1836

Kemellin kielen kehitysastetta voi tietenkin arvioida vain vertailemalla sitä muihin aikalaiskirjoittajiin. Tässä yhteydessä täytyy muistaa, että Kemellin käännös tuli julkisuuteen vasta neljä vuotta hänen varhaisen kuolemansa jälkeen. Kemellin kieli on kuitenkin siksi persoonallista, ettei ole syytä olettaa, että teoksen kieltä olisi liiemmin korjailtu ennen sen julkaisemista, sillä tällöin sen merkinnän jotkin epäjohdonmukaisuudet (esimerkiksi satunnainen loppukahdennuksen merkitseminen) olisi todennäköisesti tavalla tai toisella yhtenäistetty ja suppea-alaisimmat murteellisuudet (kuten *ht*-yhtymä ja etenkin erikoisgeminaatio) olisivat todennäköisesti saaneet kyytiä, ellei julkaisija ollut samalta murrealueelta. Varmuuden vuoksi vertailen Kemellin käännöstä kuitenkin vasta vuonna 1836 julkaistuihin teoksiin, sillä vasta tästä vuodesta alkaen käännös on voinut laajemmin vaikuttaa aikalaisiinsa. Vertailukohdiksi olen valinnut neljä tuona vuonna ilmestynyttä julkaisua: C. H. Strandbergin (1836) Turussa ilmestyneen kilpailevan suomennoksen Kempiläisen kirjasta, vuoden 1836 vuosikerrat heränneiden omasta lehdestä Hengellisiä Sanomia sekä Elias Lönnrotin toimittamasta Mehiläisestä sekä Otto Tarvasen (1836) käännöksen Jacob Tengströmin lastenkirjasta Ajanviette lapsille.

Strandbergin suomennos liittyy vielä selvästi vanhaan pipliasuomen traditioon, joten ero Kemelliin on hämmästyttävän suuri, kuten jo Salokas (1916: 118) on todennut. Strandbergin suomennoksenkin ortografia on kuitenkin hieman modernimpaa kuin vanhassa kirkkoraamatussa. *d* on tietenkin ennallaan, mutta *tz*-yhtymä on muutettu *ts:ksi* ja *x ks:ksi*; *ld-*, *nd-* ja vahvan asteenkin *ng*-tapaukset ovat ennallaan, mutta *mp*-tapauksia on jo tullut *mb:llisten* muotojen rinnalle. Jälkitavujen pitkät vokaalit on merkitty vielä usein lyhyik-

▷

si, ja vanhaan kirjjasuomeen teoksen yhdistävät myös lukuisat loppuheitto- ja supistumata-paukset, partitiivimuotoja lukuun ottamatta (esim. *iloa*, Strandberg 1836: 1; *hetkeä*, mts. 305). Kieltoverbi on tietenkin *ä*:llinen (*älä*, 3), ja muotopiirteiltäänkin teos on selvästi läntisellä kannalla: monikon genetiivit ovat yksikkövertaloisia (*kaikkein*, 1), akkusatiivit *n*-loppuisia (*heidän*, 173); inessiivin ja abessiivin päätteet ovat yksinäiskonsonantillisia (*soveljaasa elämäkerrasa*, 2; *ajattelemata*, 2; *ilman waiwata*, 4). Allatiivi on yleensä vokaaliloppuinen (*Jumalalle*, 1; tosin myös esim. *niillen*, 88). Monikon 1. persoonan muodoista tavataan kuitenkin sekä *e*- että *a*-loppuisia muotoja (*me tahdomme*, 1; *tahdoisimme*, 173; *olemma*, 4; *olisimma*, 86; *tulemma*, 15; vrt. mon. 2. p. *waellatte*, 174). Imperfektin monikon 3. persoonan muodot ovat vain *t*-loppuisia (*osotit*, 179; *ettei he*, 185), mutta konditionaalista on merkitty *vAt*-loppuinenkin muoto (*näkyisivät*, 5).

Heränneiden oma sanomalehti, vuosina 1836–1838 ilmestynyt Hengellisiä Sanomia, on kieleltään jo huomattavasti uudenaikaisempi. Senkin ortografialle ovat ominaisia paitsi *d* ja *ts*, myös *ks*, mutta vierasperäisiä konsonanteja tavataan muuten ainoastaan yksittäisissä hengelliselle kielelle ominaisissa sanoissa (*Christillisyyden*, mt. 1836: 4; *Evangeliumi*, 48), satunnaisesti muulloinkin kuin vierasperäisissä (*Armo-Waldakunnan*, 5; *yläkyllä*, 6). Länsimurteille ominaisesta heikkoasteisesta merkinnästä on vielä jälkiä (*tyhmyydensä*, 12), ja jälkitavujen pitkien vokaalien merkintä horjuu välillä hiukan (*annetan*, 8; *saatettin*, 11). Loppuheittoa tavataan etenkin konditionaalimuodoissa ja yksikön 2. persoonan possessiivisuffikseissa (*tulis voitetuksi*, 6; *kirjassas*, 69), mutta sananloppuisen *n:n* katoa ei tavata joitain varhaisnykysuomelle laajemmin tyypillisiä tapauksia lukuun ottamatta (*paljo*, 7; *sitte*, 47). Verbeistä supistumamuodot ovat tavallisia (*häpee*, 43; *holhoo*, 46), mutta eivät enää partitiivista (*paljoa*, 39). Kieltoverbin muodot ovat *ä*:llisiä (*älkää*, 122; *älköön*, 45), akkusatiivit *n*-päätteisiä (*meidän*, 6; *hänen*, 105), monikon genetiivit yksikkövertaloisia (*usiampain eli harwempain vuotten*, 4). Inessiivit ovat enim-mäkseen geminaatta-*s*:llisiä (*toiwoissansa*, 5; *mastossa*, 7), mutta ainakin vuosikerran alkupuolella tavataan satunnaisesti myös yksinäis-*s*:llisiä inessiivejä (esim. *aalloisa*, *waarasa*, 14). Abessiivit ovat kuitenkin vain yksinäis-*t*:llisiä (*ehtimätä*, 12). Allatiivi on vokaaliloppuinen (*jollekulle miehelle*, 114). Monikon 1. persoonan muodot ovat *mme*-loppuisia (*jouduimme*, 6), kun taas monikon 2. persoonasta on käytetty sekä *tte*-loppuisia (*tahdotte*, 102; *löydätte*, 115) että *tten*-loppuisia muotoja (*uskotten*, 70; *näetten*, 71). Monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodot ovat etupäässä vain *t*-loppuisia, mutta myös *vAt*-loppuisia muotoja tavataan (esim. *tarkoittivat*, 70; *olisivat*, 39). Hengellisten Sanomien kielelle on ominaista tietty varioivuus uuden ja vanhan välillä.

Maallisen kirjallisuuden odottaisi olevan vielä enemmän nykysuomea muistuttavaa. Vanhan kirjjasuomen ortografiset rasitteet taaksensa jättänyt Lönnrotin Mehiläinen on ortografialtaan Kemelliä perinteisempi siinä, että *d:n* lisäksi myös *ts* on vakiinnutettu. Vanhaan kirjakieleen tämänkin teoksen yhdistää lisäksi yksikkövertaloisen monikon genetiivin käyttö. Useimmat keskeisistä kielenpiirteistä ovat kuitenkin itämurteisia. Kieltoverbin muodot ovat vuoden 1836 Mehiläisessä *e*:llisiä (esim. *elköönkä*, 125). Inessiivi on geminaatallinen, samaten abessiivi (*piiputta*, 105), mutta allatiivi on vokaaliloppuinen (ainoastaan liitepartikkelin edellä allatiivi on merkitty *n*-loppuiseksi, esim. *hällenki*, 47). Yksikön akkusatiivimuodot ovat *n*-päätteisiä (esim. *minun*, 187; *hänen*, 191), mutta monikon akkusatiivimuodot ovat *t*-päätteisiä: kieliopillisessa katsauksessaankin (s. 121) Lönnrot mainitsee »uudet nimennät *meidät*, *teidät*, *heidät*». Monikon 1. ja 2. persoonan

muodot ovat *A*-loppuisia (*annamma*, *lypsämmä*, 158; *istutta pökötättä*, 127), 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodotkin *vAt*-päätteisiä (*kertoiwat*, *tulisiwat*, 185). Vaikka toinen puoli näistä itämurteista omaksutuista piirteistä onkin omaksuttu myöhempään kirjakieleen, pari äännepiirrettä tekee Mehiläisen kielen sävyltään vielä selvemmin itämurteiseksi: *t*-loppuisten diftongien jälkikomponentti on merkitty imperfektimuodoissa kadonneeksi, samaten *kin*-liitepartikkelien loppu-*n*. Nykysuomen kannalla Mehiläinen kuitenkin on jo loppuheittomuudessaan ja jälkitavujen vokaaliyhtymien supistumattomuudessa. Lönnrotin Mehiläiselle onkin annettava erityistunnustus kielenkäytön johdonmukaisuudesta: varhaisnykysuomelle ominainen säännötön tai satunnainen vaihtelu puutuu, samaten 1830-luvun kielelle tunnusomaiset kokeilut loppukahdennuksen merkinnästä heittomerkin avulla.

Viimeisenä vertailukohtana vuonna 1836 ilmestyneistä teoksista on Otto Tarvasen suomennos »Peä-Pispa wainoan J. Tengströmin ansiollisesta Ruohtalaisesta Kirjasta: Tidsfördrif för mina Barn», jonka suomalaisena nimenä on »Ajanviete lapsille». Esipuheessa Tarvanen (josta lähemmin ks. Haila 1923) on todennut teoksen kieliasusta seuraavaa: »Sawon puhenpartta, jota jo monessa kirjassa tawataan, olen tässä pannut ikäänkun perustukseksi, wan olen sitä wäliste muutellut ja lisännyt muillakin puheenparsilla: olen siis kirjottanut sanoja wäliste wähän erilaila, kun niitä tawallisesti kirjotetaan.» Varmuuden vuoksi suomentaja onkin esitellyt käyttämiään savolaisia kirjoitusasuja yksityiskohtaisesti sekä käännöksensä esipuheessa että myös teokseen sirottelemissaan alaviitteissä: »*loatuun*, yhtä kun *laatuun*» (Tarvanen 1836: 1); »*hä' ässään*, yksi kun *hädässään*» (mts. 2)». Edellisistä näytteistä on jo käynyt ilmi, että suomalaisten sanojen merkinnässä ei käytetä lainkaan *d*:tä, jonka sijasta on joko heittomerkki (*to' istus*, 15) tai *j* (*heijän*, 3; *näijen*, 62), ja *ts*-yhtymää merkitään *ht*:llä (*mehtikkö* 1; *tarwihte* 2: prolatiivit ovat tosin *t*:llisiä: *siwute* 2; *ylite* 9) (vrt. Haila 1923: 55–56). Kieltoverbit ovat *e*:llisiä (*elä*, 11; *elkeä*, 148), ja Tarvanen on pyrkinyt merkitsemään myös savolaismurteille ominaisen pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutumisen (josta ks. Haila 1923: 51–52). Supistumamuotoja ei tava-ta varsinkaan partitiivissa (*onneamme* 5; *iloa* 123), ja samaten loppuheitto on vierasta (savolaisittain kuitenkin *juur*, 107, ja *esliina*, 113; vrt. Haila 1923: 54)). Yksikön akkusatiivimuodot ovat vielä *n*-päätteisiä (*hänen*, 77), mutta monikossa käytössä ovat *t*:lliset muodot (*meijätkin*, 85; huomattakoon, että tekstissä oleva akkusatiivi *heijän*, 116, on kuitenkin vasta lopun painovirheluettelossa korjattu *heijät*-asuseksi). Monikon genetiivitkin ovat tässä teoksessa itämurteiden mukaisesti monikkovartalaisia (*wanhempien ja ymmärtäväm-pien ihmisien*, 11). Inessiivit ovat geminaatallisia (*isossa järwessä*, 5), mutta abessiivit yksinäis-*t*:llisiä (*luwata*, 34; *lukematakin*, 26) (Haila 1923: 57). Monikon 1. persoonan muodot ovat enimmäkseen *e*-loppuisia (*peäsisimme*, *tunnustamme*, *olemme*, 45; kerran tosin *olemma*, mp.). Allatiivista Tarvanen käyttää muuten yleensä vokaaliloppuisia muotoja (*ulkopuolelle*, 1), mutta etenkin persoonapronomineista käytetään myös *n*-loppuisia muotoja (*minullen*, 29; huom. myös *Laurillinkin*, 12, ja *kullekin*, 27); monikon 2. persoonan muodot ovat taas etupäässä *tten*-loppuisia (*tahotten*, 4; *lysteätten*, 68), joskin vokaaliloppuisiakin muotoja tavataan (esim. *soatte*, 51) (vrt. Haila 1923: 57). Monikon 3. persoonan niin imperfekti- kuin konditionaalimuodotkin ovat preesensmuotojen tavoin *vAt*-päätteisiä (*saiwat*, 1; *tulisiwat*, 3).

Oheisesta taulukosta käy ilmi edellä tarkasteltujen viiden vuonna 1836 ilmestyneen julkaisun keskeisten äänne- ja muotopiirteiden pääasiallinen edustus; harvalukuisetkin

▷

Taulukko 1. Vuoden 1836 eräiden julkaisujen äänne- ja muotopiirteiden pääedustus.

	Strandberg	Kemelli	Hengellisiä Sanomia	Mehiläinen	Tarvanen
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	$\emptyset \sim j$
<i>ts</i>	<i>ts</i>	<i>ht ~ tt</i>	<i>ts</i>	<i>ts</i>	<i>ht</i>
<i>-n</i>	≡	≡	≡	$\sim (ki)$	$\sim (ki)$
<i>häpee</i>	<i>ee</i>	<i>eA ~ ee</i>	<i>eA ~ ee</i>	<i>eA</i>	<i>eA</i>
<i>holhoo</i>	<i>OO</i>	<i>OA ~ oo</i>	<i>OA ~ oo</i>	<i>OA</i>	<i>OA</i>
loppuheitto	on	ei	hiukan	ei	ei
kieltoverbi	<i>ä</i>	<i>e</i>	<i>ä</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
akkusatiivi	<i>n</i>	<i>n ~ t</i>	<i>n</i>	<i>n ~ t</i>	<i>n ~ t</i>
mon. gen.vart.	yks.	yks.	yks.	yks.	mon.
inessiivi	<i>sA</i>	<i>ssA ~ sA</i>	<i>ssA ~ sA</i>	<i>ssA</i>	<i>ssA</i>
allatiivi	<i>lle ~ llen</i>	<i>lle ~ lle'</i>	<i>lle</i>	<i>lle (llenki)</i>	<i>lle ~ llen</i>
abessiivi	<i>tA</i>	<i>ttA</i>	<i>tA</i>	<i>ttA</i>	<i>tA</i>
mon. 1. p.	<i>mme ~ mmA</i>	<i>mme</i>	<i>mme</i>	<i>mmA</i>	<i>mme</i>
mon. 2. p.	<i>tte</i>	<i>tte</i>	<i>tte ~ tten</i>	<i>ttA</i>	<i>tten ~ tte</i>
mon. 3. p. imperfekti	<i>t</i>	<i>vAt</i>	<i>t ~ vAt</i>	<i>vAt</i>	<i>vAt</i>
mon. 3. p. konditionaali	<i>vAt</i>	<i>vAt</i>	<i>t ~ vAt</i>	<i>vAt</i>	<i>vAt</i>

rinnakkaisuudet on pyritty mainitsemaan yleisyysjärjestyksessä, mutta aivan satunnaisilta vaikuttavia esiintymiä taulukkoon ei ole viety. Kokoavasti voi todeta, että Kemellin kielenkäyttöön verrattuna enimmäkseen vanhan pipliasuomen mukainen hartauskirjallisuus on hyvin vanhanaikaista, mutta kaukana Kemelli on myös Tarvasen savolaisesta proosasta. Tätä voisi pintapuolisesti luonnehtia suorastaan gottlundiaaniseksi, ellei Tarvanen sekä merkitsisi että käyttäisi murretaan huomattavasti johdonmukaisemmin ja luontevammin. Lähimmäs Kemelli tulee kielenkäytöltään kahta 1800-luvun varhaisinta lehteä. Hengellisten Sanomien kieli on kuitenkin hiukan perinteisempää, joskin ajan kielenkäyttöön hiljalleen saapuvat uudennokset näkyvät variaationa siinäkin. Lönnrotin Mehiläisen kieli on etenkin *ts*-yhtymän osalta Kemelliä sekä perinteisempää että modernimpaa, mutta muutamat piirteet tekevät Lönnrotin kielestäkin nykyistä itäsuomalaisemman oloista (monikon 1. ja 2. persoonan *A*-loppuisuus, imperfektien *i*:ttömyys ja *kin*-liitepartikkelin vokaaliloppuisuus). Lönnrotinkin kielenkäytössä on siis sellaisia itämurteista omaksuttuja piirteitä, jotka eivät vakiintuneet nykysuomeen, eikä tällaisia piirteitä ole välttämättä edes vähemmän kuin Kemellin kielessä. Ehkä mielenkiintoisin Lönnrotia ja Kemelliä yhdistävä piirre on kuitenkin jälkitavujen vokaalien ja vokaaliyhtymien poikkeuksellinen säilyneisyys: loppuheittoa ei tavata edes yksikön 2. persoonan possessiivisuffikseissa ja *eA* ja *OA*-yhtymät on merkitty säilyneiksi paitsi partitiivissa, myös (Kemellillä tosin horjuvasti) verbintaivutuksen muodoissa. Kun lounaissuomalaista loppuheittoa oli vuosisatojen kuluessa kirjasuomesta aste asteelta karsittu, päästiin nähtävästi

lopulta vaiheeseen, jossa loppuheitto kokonaisuudessaan katsottiin murteelliseksi ja siksi kirjasuomesta karsittavaksi, vaikka sitä olisikin tavattu lähes kaikissa murteissa, kuten yksikön 2. persoonan omistusliitteissä. Partitiivimuodot yhtenäisti raamatunlaitokseensa jo Lizelius, mutta yleistykö tämäkin konventio sitten analogisesti yli muotoryhmänsä vai mistä oikein on kysymys? Olisiko Lönnrotin ja Kemellin silkoisen säilyneiden loppu-tavujen takana heille kummallekin hyvin tutun runokielen ja etenkin kalevalaisen kansan-runouden malli?

KEMELLIN SEURAAJAT — JA EDELÄJÄT?

Kemellin into suomen kielen käyttöön ja kehittämiseen lienee syntynyt osin jo hänen kouluaikanaan, mutta ratkaisevia ovat varmasti olleet myös hänen opiskeluvuotensa Turussa 1824–1827. »Täältä ’akatemiasta’ oli kai Kemelli saanut tuon kiihkon ja kiivauden, joka teki hänestä *suomalaisen* papin ja kirjoittelian», päättelee Ingman (1872: 37). A. W. Ingman ja F. O. Durchman — samaan Keckmanin johtamaan piiriin, johon Kemellikin oli aikoinaan lukeutunut, kuuluneet opiskelijat — päätyivät samalla myös jatkamaan Kemellin aloittamaa työtä. Ingman (mp.) kertoo tästä itse seuraavasti:

»— tätä ’Kemelli-suomen’ hengellistä ylivaltaisuutta olen senkin tähden maininnut, että siitä sikisi Fr. Oskar Durchmannin ja minun kirjallinenkin vaikutus-toimemme suomenkielen harjoitukseen. Me molemmat olimme yliopistosta eronneet suomalaisella mielellä. Mutta sitten vielä jonkun aikaa kansan parissa elettyämme *täytyi* meidän Kemellimme askeleisin astua Lutheruksen postillaa kääntäessämme.»

Ingman ja F. O. Durchman alkoivat suomentaa Lutherin suurta kirkkopostillaa vuonna 1845; työn loppuvaiheissa heitä auttoi kaksi muuta pappia, Josef Wilhelm Durchman sekä Frans Petter Kemelli (Kuuliala 1934: 36–37). Edellinen oli Klaus Kemellin koulutoveri (Ingman 1873: 10), jälkimmäinen hänen veljensä, pappi ja kirjailija hänkin.

Käännöstyö sai Ingmanin kysymään neuvoja myös Elias Lönnrotilta, jolle Ingman 25.11.1845 lähettämässään kirjeessä luonnehti työssään noudattamiaan kielellisiä periaatteita seuraavasti:

»Olis ajatuksemme saada siihen puhdasta ja soiuaa Suomea. Sillä mistäpä owat ne monet Ruotsinmukaiset sananparret ja suuri summatoim paljous ruotsalaisista sanoista lewennyt kansaamme joll’ei juuri pahoin suomennetuista hengellisistä kirjoista? Suomennuksessamme noudatamme enimmiten Sawon ja Karjalan kielen laatua, vaikka enemmän Pohjanmaan kielen mukaan.» (Kuuliala 1934: 39.)

Silmiinpistävimmäksi pohjalaisuudeksi jää silti lähinnä vain illatiivimuodoissa tavattava vokaalienvälinen *h* (esim. *hänehen*, Luther 1848: 11). Monikon 1. persoonan päätteetkin näyttäisivät olevan etupäässä *e*:llisiä (esim. *saarnaamme ja selitämme*, mts. 6), vaikka Kuuliala (1934: 41) onkin maininnut teoksessa tavattavan *saamma, oletta* -tyyppisiä muotoja; esimerkiksi inessiivit ja abessiivit ovat itäsuomalaisittain geminaatta-*s*:llisiä (*sydämmessä*, 1; *waatimatta*, 9), monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuodot *vAt*-aineiksia (*lausuiwat*, 16; *opettasiwat*, 1), kieltoverbit *e*:llisiä (*elä*, 16; *elkөөn*, 19),

vaikka monikon genetiivit ovatkin yksikkövirtaloisia (*Ewankeliumein*, 1), akkusatiivit *n*-päätteisiä (*hänen*, 14; *heidänki*, 26) ja allatiivit vokaaliloppuisia (*kaikille muille*, 9), ortografian *d*:stä ja *ts*:stä puhumattakaan. Tyyllillisesti postillan kielelle on leimallista runsas vahvikkeiden käyttö, lauseiden alussa taajaan käytetyt huudahdussanat, alkusoinnun käyttö ja kansanomaisen fraseologia ja sanasto (Kuuliala 1934: 40–41), kaikki jo Kemellin kielelle ominaisia tyylipiirteitä. Äännepiirteistä supistuneita verbimuotoja (esim. *tarjoo*, Luther 1848: 4; *kiroowat*, mts. 9) on Kemellilläkin, mutta jotkin loppu-*n*:n katotyypit (etenkin vokaaliloppuiset *ki*-liitepartikkelit, esim. *itse 'ki*, 5) sekä yksikön 2. persoonassa tavallinen loppuheitto (*lähimmäiseselles*, *kuultuas*, 3) tekevät postillan kielestä hieman epä-säännöllisemmän oloista, vaikka toisaalta Ingman on Kemelliin verrattuna huomattavasti systematisoinut loppukahdennuksen merkintää heittomerkin avulla. Grafeemisella tasolla tämä teos on muutenkin jättänyt pipliasuomen taakseen, vaikka itse raamatun ortografia uudistettiin vasta tämän teoksen ilmestymisen jälkeen.

Postilla julkaistiin vuosina 1848–1851, mutta sen kielenkäyttö oli kohdannut vastustusta jo tätä ennen. Aikakirjoihin on jäänyt Lapualla vuonna 1846 käyty keskustelu, jonka kuluessa itse herännäisjohtaja Niilo Kustaa Malmberg vertasi »koreata suomea koruihin puettuun porttoon» ja jossa kielen uudistamista vastaan latasi täysillä etenkin Pyhäjärven kappalaisenapulainen H. Schwartzberg:

»Voi, kun ette häpeä sotkea lorusuomeanne hengellisiin kirjoihin — Kemellin sotkuiseen juttuun juomareista, koottu kohmeloväen suusta, Kultalaan, Kanavaan y.m. sellaisiin on suomenne hyvää, ja niissä minä sitä kunnioitan, mutta olkaa tutkimatta sitä hengellisiin.» (Kuuliala 1934: 43.)

Esitetystä (nähtävästi lähinnä joihinkin tyylipiirteisiin kohdistuneesta) kritiikistä huolimatta F. O. Durchman ja Ingman eivät suostuneet palaamaan vanhan tradition ahtaisiin rajoihin. Lutherin Kirkko-Postilla saikin ilmestyttyään kiitosta myös kieliasultaan, jota vielä myöhemmissä painoksissa (1872, 1875) korjailtiin (Kuuliala 1934: 44–45).

Uuden raamatunkäännöksen laatiminen alkoi olla entistä ajankohtaisempaa, ja erinäisten vaiheiden jälkeen Ingman sai tehtäväkseen laatia uuden suomennoksen tai paremminkin uuden, kielellisesti korjailtun laitoksen raamatusta (vuonna 1853 julkaistussa vanhan kirkkoraamatun editiossa oli korjailtu lähinnä vain ortografiaa). Varsinaiseen työhön Ingman pääsi käsiksi vuonna 1856. Uuden testamentin käännös valmistui jo seuraavana vuonna, ja Vanha testamentti saatiin painettua vuonna 1859.

Ingmanin raamatunsuomennos esiteltiin epävirallisena koekäännöksenä, mistä se on saanut nimen »koetusraamattu». On kuitenkin syytä korostaa, että vaikka Ingmanin käännöstä ei koskaan hyväksyttykään viralliseksi raamatunsuomennokseksi, Ingman on tässä suomennoksessaan enimmäkseen pikemminkin konservatiivinen kielentarkistaja kuin mikään radikaali kielenuudistaja (esim. Kuuliala 1934: 63–64). Edellä tarkasteltuun postillansuomennokseen verrattuna paluuta traditionmukaisempaan linjaan on merkinnyt muun muassa siirtyminen *ä*:llisiin kieltoverbin muotoihin (esim. *älä*, 1857: 182; *älkөөn*, mts. 181), yksinäis-*t*:llisiin abessiiveihin (*ryhtymätä*, 181; *ilman laita*, 184) ja ainoastaan *t*-loppuisiin monikon 3. persoonan imperfekti- ja konditionaalimuotoihin (*he panit*, *panisit*, 45), samoin kuin heittomerkillisestä loppukahdennuksen merkinnästä luopuminen. Käännöksen kohtalon sinetöivät pikemminkin poliittiset kuin kielelliset tekijät: heränneet kääntyivät Ingmanin suomennosta vastaan Ingmanin itsensä kääntynyttä useimpien mui-

den pappien tavoin heränneiden johtajaa Niilo Kustaa Malmbergia vastaan (esim. Kuu-
liala 1934: 47–49, 65–73). Kirjakielen historiaan jäänyt kuva Ingmanista tyylitajunsa men-
nettäneenä, loputtomiin allitteroivana »kalevalaisena» suomentajana ei itse asiassa poh-
jaudu niinkään koetusraamattuun (jossa tällainen käännöstyyli tulee näkyviin lähinnä vain
Vanhan testamentin loppupuolelta alkaen), vaan Ingmanin viimeiseksi jääneessä Raama-
tun selityksiä -nimisessä teoksessa (1868–1877) julkaistuihin etenkin Vanhan testamen-
tin profetallisten kirjojen suomennoksiin. Tähän teokseen sopiikin Salokkaan (1916: 118)
luonnehdinta Ingmanin yrityksestä »asettaa 'Kemelli-suomi' kirjakielen koko vastaisen
kehityksen pohjaksi», sillä viimeisessä suomennoksessaan Ingman kieltämättä vei Kemel-
lin tyylikeinot — erityisesti alkusoinnun käytön — liiallisuuksiin. Ingmanin laajasta ja
moniulotteisesta työstä kielimiehenä ja suomentajana on siis jäänyt mieleen ainoastaan sen
viimeinen vaihe (tällaisena katsauksena ks. etenkin Puukko 1946: 261–281).

Ingman lähimpine työtovereineen ei kuitenkaan suinkaan ollut ainoa Kemellin tuo-
tannosta vaikutteita saanut kielenkäyttäjä. Muistellessaan, kuinka Kemelliä esikuvanaan
pitäen monet heränneisiin lukeutuvat papit alkoivat käyttää saarnoissaan kansankieltä,
Ingman (1872: 36) vain aloittaa Frans Oskar Durchmanista:

»Kemellin jäljissä käyttivät pian kaikki sen ajan heränneet papit Pohjanmaalla sa-
manlaista 'kansan suomea' saarnoissansa. Tunnen ainakin kolme varmaa Kemel-
lin suomen tavottajaa. Semmoisia oli kaksi Durchmanni veljestä, 'Ranssu maiste-
ri' Isossa Kyrössä ja 'Niilo maisteri' Keuruulla. Edellinen näistä oli Waasan lää-
nin parahimpia pappeja: suloinen suomi valui hänen suustansa kuin kuohuva vuol-
let. Joka hänen oli kuulut saarnaavan Kyrön kirkossa, se kai tiesi käyneensä
'Suomen kirkossa'. Mutta pian mahtavampi suomalainen saarnamies oli mainion
'Ranssu maisterin' nuorempi veli Niilo Keuruulla. Tämä nuori 'maisteri' oli kai-
kissa ottanut 'Kempi suomen' malliksansa, vaan sitä suomea hän vieläkin rikas-
tutti Keuruun kauniin kielen monilla sananparsilla ja leikittelevillä ominaisuuks-
silla — ja semmoista *suomalaista* saarnaa kesti kyllä suomalaisen sanankuulian
kuulla, jos kuullakkin; sillä tämä pappi puhui vikevästi ja somaasti, aivan kuin itse
talonpoikainen kansamme lausuu ja ajattelee.»

Kemellin kielelliset seuraajat eivät siis vain kopioineet hänen tyyliään, vaan kehittivät
sitä edelleen ottamalla kukin vaikutteita omista kotimurteistaan. Mutta mikä mielenkiintoisinta,
kehitys ei päättynyt vielä tähän. Kolmas »Kemellin suomen tavottajista» ei Ingmanin (1872:
36–37) mukaan tyytynyt ottamaan vaikutteita pelkästään omasta murteestaan.

»Mutta melkein merkillisin kaikista 'kempi-suomen' laihin saarnaavista papeista
Pohjanmaalla oli tuo mainio Lapuan pitäjän apulainen Niilo Malmberg. Sepä mies
vasta osasi kansansa kielen. En ole ikään kuullut kauniimpaa suomea saarnatta-
van, kuin minkä sain kuulla pauhaavan tämän Malmbergin huulilta Lapuan pitä-
jään kirkoissa. Hän taisi sovitaa puheessaan yhteen *kaikki* kielemme kauneudet.
Hän tunsu tyynni Savon ja Pohjan murteet, ja saattoi siis käyttää itä- ja länsi-suo-
men soreita somuuksia, ihania puheenkäänteitä, kansamme omia ventoja vertauk-
sia ja lyhviä, kokkapuheisia lausemia. Ja kuin miehellä oli tällainen kielen valta
varanansa, mikä kumma sitte, että *hän* osasi ampua *suomalaisen* sydämmehen —
että häntä katsottiin pian haltiohengeksi joka paikassa, missä hänen heliä äänensä
kajahti maamme kirkoissa.»

Ingmanin kuvaus on vanhenevan miehen retrospektiota, ja siihen on siksi syytä suh-
tautua hiukan kriittisesti. Jo Salokas (1912: 103) on kiinnittänyt huomiota Ingmanin aja-

tusten ajalliseen ristiriitaisuuteen: Ingmanin mukaanhan vasta Kemellin käännös saa heränneet papit käyttämään kansankieltä, vaikka nämä samaiset papit ja itse Paavo Ruotsalainenkin olivat aktiivisesti toimineet jo ennen Kemellin käsikirjoituksen saati kirjan ilmestymistä. Salokas lieneekin oikeassa väittäessään, että Ingman on korostanut liikaa Kemellin merkitystä muiden tänä aikana vaikuttaneiden henkilöiden ja aatevirtaustenkin kustannuksella, mutta samalla juuri Kemellin symbolinen arvo on kuitenkin voinut hänen aikalaisilleen olla tavattoman suuri, sillä hänen käännöksensä antoi ikään kuin valtakirjan kansankielen käytölle myös hengellisessä kirjallisuudessa.

Enemmän kuin tällaisen kehityksen alkupiste, Kemelli on siis pikemminkin vain jäävuoren huippu tänä aikana hiljakseen ja näkymättömissä tapahtuneesta kansankielistymisestä. Juuri näin tulkittuna Ingmanin ihannoitu kertomus Kemellin vaikutuksesta muutuikin äärimmäisen mielenkiintoiseksi. Kuvatessaan suomen kielen käytön kehitystä muutaman herännäispapin toiminnassa Ingman tulee samalla vaihe vaiheelta kuvanneeksi suomen kielen kehitystä 1800-luvulla sellaisena kuin se on tapana kuvata: vanhan pipliasuomen monet piirteet hylätään radikaalisti, tilalle otetaan piirteitä ensin kunkin kielenkäyttäjän omasta murteesta (myös itäisistä ja pohjoisista murteista), ja lopulta nämä piirteet alkavat sulautua yhteen, yhdeksi yhteiseksi kansalliseksi kieleksi, jossa on tasapuolisesti vaikutteita kaikista murteista. Tämä kehitys on jossain määrin nähtävissä Ingmanin omassa tuotannossa (josta on edellä voitu tarkastella vain joitain pääpiirteitä), mutta on siis ilmeistä, että tämä prosessi on käynnistynyt ennen Ingmanin laajoja ja luettuja suomennoksia (Luther 1848–51; Biblia 1857–59) ja todennäköisesti jo ennen Kemellin Kempiläis-suomennostakin (1836).

HERÄNNÄISYYS KIRJAKIELEN KEHITTÄJÄNÄ

Miksi kirjakieltä standardisoiva kehitys saattoi käynnistyä juuri herännäisyyden piirissä? Vastauksena voin tässä vaiheessa esittää ainoastaan kolme hypoteesia:

1. Ensimmäisten heränneitten joukossa oli runsaasti lukutaidottomia. Aina eivät varhaisimpien heränneiden johtajakaan osanneet lukea. Esimerkiksi Juhana Martikainen, yksi Iisalmen vanhimman, jo 1700-luvun lopulla käynnistyneen herätyksen saarnaajista, ei ollut koskaan oppinut lukemaan, vaikka »saarnasi hän voimallisesti, ja ne saarnat olivat p. raamatun kanssa yhteen sopivat» (Rosendal 1902: 5). Raamatun ja hartauskirjojen kielelle tapahtui tällaisessa ihmisryhmässä sama kuin muullekin suullisesti välitetylle perinteelle: se alkoi kielellisesti muuntua. Vanhan pipliasuomen puhutuille kansanmurteille vieraiden piirteiden ei ollut tässä prosessissa mahdollista säilyä loputtomiin.

2. Juuri lukutaidottomuuden vuoksi heränneisiin lukeutuvat papit paneutuivat erityisesti kansanopetuksen tehostamiseen (esim. Rosendal 1902: 106, 340), joka osin johti kokonaan uudenlaisten opetusmenetelmienkin käyttöönottoon (niin sanottu Lancasterin menetelmä, Rosendal 1905: 288, 301–304). Heränneet papit myös sekä kustansivat että etenkin levittivät paljon kirjallisuutta aikana, jolloin kirjakaupat olivat vain harvojen ulottuvilla (esim. Rosendal 1902: 55–56, 246–249; 1905: 70; 1912: 274; 1915: 128–130). Heränneiden piirissä lukemaan oppimisen motivaatio ja ehkä tietynlainen sosiaalinen painekin oli luonnollisesti voimakas, koska vasta näin jokainen saattoi itse päästä tutustu-

maan hengelliseen kirjallisuuteen. Paitsi lukemaan, monet herätyksen piiriin tulleet kansanhimiset ryhtyivät myös kirjoittamaan, jotkut hyvinkin laajamittaisesti (esim. Rosendal 1902: 206–207, 214–215; 397–400; 1915: 441–443). Laajeneva luku- ja kirjoitustaito käynnisti edellä kuvatulle vastakkaisen prosessin, olemassa olevan kirjakielen vaikutuksen kansanmurteisiin, mikä esti kehittymässä olevia kielenkäytön tapoja etäännyttä liikaa toisistaan. Paradoksaalista kyllä hengellinen kirjallisuus saattoi merkittävimmin vaikuttaa suomen kirjakielen kehitykseen juuri paljon puhutulla konservatiivisuudellaan. Vasta hengellinen aihepiiri sai Kemellinkin käyttämään *d*:tä (ennen Kempiläis-suomennosta jo Lohdutus haudalla -runossa, Kemelli 1830a), kun taas muut runot ovat itäsuomalaisen katoedustuksen kannalla. Varsinkin jos vasta lukemaan oppineiden käsiin olisi päätyntä vain tämän ajan modernia murrekirjallisuutta, kuten Gottlundin tuotantoa, yhteys vanhempaan kirjakieleen olisi katkennut.

3. Herännäisyys mursi vanhan agraariyhteiskunnan konkreettisen liikkumattomuuden: heränneet alkoivat tavata toisiaan hartauskokouksissa, joihin kerääntyi väkeä alkuaan vain omalta paikkakunnalta mutta vähitellen myös eri kylistä, pitäjistä ja lopulta laajemmiltakin alueilta, niin että viranomaiset katsoivat välillä aiheelliseksi rajoittaa tätä liikkumista (esim. Rosendal 1905: 356). Heränneiden keskinäiset tapaamiset loivat pohjaa sekä kielellisten vaikutteiden leviämiseksi että murrepiirteiden tasoittumiselle, toisin sanoen yleiskielen muodostumiselle. Tässä suhteessa erityisen merkittävää voi olettaa olleen yhteyden muodostumisen Savon ja Pohjanmaan herännäisyyden välille, mikä tapahtuu juuri 1830-luvun puolivälistä alkaen (esim. Rosendal 1902: 290–299, 401–402).

Herännäisyyden piirissä käynnistyi siis mahdollisesti prosesseja, jotka toisaalta säilyttivät vanhan kirjakielen piirteitä vasta lukemaan opettelevan kansan piirissä, toisaalta levittivät murteiden piirteitä hengelliseenkin kieleen. Nämä prosessit kohdistuivat nähtävästi ensin juuri puhuttuun kieleen, varsinkin saarnattuun ja hengellisissä kokouksissa käytettyyn kieleen, ja vasta tämän jälkeen ne alkoivat heijastua kirjoitettuunkin kieleen. Kirjakielessä tämän kehityksen nähtävyyttä heikentää vielä se, että heränneet julkaisivat tänä aikana vain hyvin harvoja itse kirjoittamiaan teoksia: suurin osa liikkeen piirissä julkaistusta kirjallisuudesta oli käännöksiä, joissa kielelliset innovaatiot näkyvät jälleen epäsuoremmin ja joista tutkijat eivät ole olleet yhtä kiinnostuneita. Paitsi käännöksiin, vastainen tutkimus olisi kohdennettava myös julkaisemattomaan, yksityisluonteiseen kielelliseen materiaaliin, kuten kirjeisiin ja päiväkirjoihin. Heränneiden piirissä tärkeiden sananjulistajien kirjeitä myös kopioitiin ja kierrätettiin, joten painamattomuus ei välttämättä merkinnyt kielellisen vaikutuksen pysähtymistä.

Painettuna levitetyn ja omaperäisen kirjallisuuden niukkuus selittäneeekin, miksi tutkijat eivät varhemmin ole kiinnittäneet huomiota 1800-luvun hengellisten liikkeiden mahdolliseen merkitykseen suomen kirjakielen muotoutumisessa. Syytä on tosin löydettävissä myös aatehistoriasta ja etenkin fennistiikan oppihistoriasta. Heränneet eivät olleet fennomaaneja, joiden näkökulmasta suomen kirjakielen historiaa on aina kirjoitettu. Herätysliikkeistä ovat taas olleet lähinnä kiinnostuneita ainoastaan teologit. Rapolan (1933) kirjakielen historiaan sisältyvä niukka mutta vahvasti yleistävä 1800-luvulla tapahtuneen kehityksen kuvaus on sitä paitsi onnistunut kanonisoimaan näkemyksen, jonka mukaan kirjakielen kehityksen innovaatiot tapahtuvat tänä aikana aina vain profaanin kirjallisuuden piirissä ja hengellinen kirjallisuus on vain jarruttamassa tätä kehitystä jälkijättöisyydellään. Kun tätä ajatusta on sitten tarpeeksi lähteestä toiseen toisteltu, kukaan ei ole näh-

tävästi enää vaivautunut itse katsomaan, millaista tämän aikakauden hengellinen kieli oikein on. Kuvaavaa on, että esimerkiksi Hengellisiä Sanomia, joka on sentään yksi 1800-luvun alkupuolen vanhimmista (ja laajimmista: 1 200 sivua!) säännöllisesti ilmestyneistä lehdistä, ei mainita kirjasuomen historian yleisesityksissä (muttei tosin Tommilan ym:n (1988) Suomalaisen sanomalehdistön historiassakaan). Herännäisyyden piiristä lähteneistä kielenkäyttäjistä kirjakielen historiaan on päässyt ainoastaan A. W. Ingman, hänkin hie- man höpsähtäneenä, tyyli- ja laajuuksensa liialla Kalevalan lukemisella pilanneena raamatunkään- täjänä, vaikka Ahlqvistin kanssa elämänsä loppupuolella käymässä kielenuudistuskes- kustelussa juuri Ingman (1874–75) edusti monessa kohdin myöhemmin hyväksytyjä näkökantoja. Unohtumaan on päässyt myös se, että kielenkäyttäjänä Ingmanin esikuvana oli alun perin Kemelli eikä Kalevala. Kansalliseepoksen ilmestyminen 1830-luvun puoli- välissä on jättänyt varjoonsa muut tämän aikakauden mielenkiintoiset tapahtumat.

Ennen Kalevalaa oli siis Kemelli, ja jo ennen häntä olivat Savon ja Pohjanmaan he- ränneet, etenkin nämä myöhemmin körteiksi ristityt. Äkkipäätä on yllättävää ajatella, että oppimattomat ja kansallisen kulttuurin — joskus kirjakielenkin — kehittämisen julkituo- tuihin arvoihin monesti jopa kielteisesti suhtautuneet kansanihmiset olisivat voineet mer- kittävällä tavalla vaikuttaa suomen kirjakielen kehitykseen. Kemelliä (1836: 62) kuiten- kin lopuksi lainatakseni. »[viimeisenä päivänä] monta köyhän kotuksen asukasta pide- tään korkeammassa arwossa ja kunniaassa, kuin nyt hohtawan Linnan Isäntätä».

LÄHTEET

KEMELLIN TUOTANTO

- Kemelli, Klaus 1830a: Lohdutus haudalla [mukaelma] – Oulun Wiikko-Sanomien 46/1830.
 ——— 1830b: Neitosen laulu [suomennos] – Oulun Wiikko-Sanomien 50/1830.
 ——— 1831a: Heikille! – Oulun Wiikko-Sanomien 6/1831.
 ——— 1831b: Matkamies [mukaelma] – Oulun Wiikko-Sanomien 19–20/1831.
 ——— 1831c: Mukailema. Fredmans epistel n:o 9. – Oulun Wiikko-Sanomien 43/1831.
 [Ilmestynyt myös erillisenä arkkiveisuna: Bellman: Ystävä-kullat, siukut ja vei- kot. Laulu somasta sotkuksesta. Oulu 1834; 2. p. Helsinki: Frenckell, 1835; 3. p. Waasa: Wolff, 1840.]
 ——— 1836: Tuomas Kempin kirja Kristuksen seuraamisesta [suomennos]. Oulu: Chr. Ev. Barck. [2. p. Helsinki: G. W. Edlund, 1853.]

MUUT AINESLÄHTEET

- Biblia* 1857–1859. Toim. A. W. Ingman. Helsinki: Turun Piplia-Seura: Helsinki.
Hengellisiä Sanomia 1836. Toim. J. F. ja J. I. Bergh. Helsinki: Wasenius.
 INGMAN, A. W. 1868–1877: *Raamatun selityksiä I–VII*. Helsinki: J. C. Frenckell ja Poika (osat I–IV), G. W. Edlund (osat V–VII).
 LUTHER, MARTTI 1848–1851: *Kirkko-Postilla*. Suom. A. W. Ingman ja F. O. Durchman. Waasa. [2. p. Helsinki: G. W. Edlund, 1872–1873, samaten 3. p., 1875.]
Mehiläinen 1836. Toim. Elias Lönnrot. Oulu: Chr. Ev. Barck.

STRANDBERG, C. H. 1836: *Kristuksen jälkenseuramisesta, Neljä Kirjaa, joita on kokoonpannut Thomas Kempistä, ja nyt Suomeksi kirjoittanut yxi Christuksen heikko Sanansaattaja Hämesä*. Turku: Christ. Ludv. Hjelt.

TARVANEN, OTTO 1836: *Ajanviete lapsille*. Kirjoittanut Jacob Tengström. Helsinki: J. C. Frenckell ja Poika.

KIRJALLISUUS

HAILA, A. V. 1923: Otto Tarvasen suomenkielestä. – *Virittäjä* 27 s. 49–58.

HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Helsinki: WSOY.

INGMAN, A. W. 1872: Muistelmia muinosen suomalaisuutemme suhteista ja seikoista. – *Kaikuja Hämeestä I* s. 1–40. Helsinki.

——— 1873: Suomalaisesta sanaseppäisyydestä. – *Joukahainen VII* s. 142–159. Oulu.

——— 1874–75: Rohvessor A. Ahlqvistin hyökäyksistä Suomalaisen Kirjallisuusseuran kielitieteellisen osakunnan ja sen esimiehen kimppeihin. – *Kirjallinen Kuukauslehti* 1874 s. 268–270, 292–297; 1875 s. 50–53, 79–82. Helsinki.

IMPIVAARA, HEIKKI 1931: Pieni lisä kysymykseen Kemellien sukuperästä. – *Virittäjä* 35 s. 103–104.

KANTOLA, EEVA-LIISA 1968: *Nominien taivutus 1830-luvun suomessa*. Laudaturtyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

KAUKONEN, VÄINÖ 1964: Suomenkielisen taidekirjallisuuden alkuvaiheet. – *Suomen kirjallisuus III*. Helsinki: Otava.

KILPINEN, W. 1845: Kotimaista kirjallisuutta. [Arvostelu Kemellin Kempiläis-suomennoksesta.] – *Kanava* n:o 20, 24.5.1845. Kuopio.

KROHN, JULIUS 1897: *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet*. SKST 86. Helsinki: SKS.

KUULIALA, WILJO-KUSTAA 1934: Antero Wilhelm Ingman suomalaisen kristillisyyden miehenä. – *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja XXIII* s. 1–106. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura 1933.

LAPPALAINEN, PEKKA 1959: *Aukusti Juhana Mela. Uranaukaisijan elämä*. Turun yliopiston julkaisuja B 72. Turku: Turun yliopisto.

LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 1993: *Kirjasuomen kehitys*. 3. p. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LÖNNROT, ELIAS 1990: *Valitut teokset I. Kirjeet*. Toim. Raija Majamaa. SKST 510. Helsinki: SKS.

PALANDER, MARJATTA 1987: *Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio*. SKST 455. Helsinki: SKS.

PENTTILÄ, AARNI 1931: *Vuoden 1836:n uusien virsien kieliasu ja Kustaa Renvall*. Turun Yliopiston julkaisuja B XVI. Turku: Turun yliopisto.

PUUKKO, A. F. 1946: *Suomalainen Raamattumme*. Helsinki: Otava.

PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1994: *Suomalainen sydäimestä. Carl Niclas Keckmanin toiminta suomen kielen kehittäjänä*. Suomi 172. Helsinki: SKS.

RAPOLA, MARTTI 1933: *Suomen kirjakielen historia I*. SKST 197. Helsinki: SKS.

ROSENDAL, M. 1902–1915: *Suomen herännäisyyden historia XIX. vuosisadalla I–IV*. Oulu: Herättäjä.

▷

- RUUTH, M. 1919: Romantiikka ja herännäisyys. – *Juhlajulkaisu E. G. Palménin 70-vuotispäiväksi* s. 164–178. Porvoo: WSOY.
- SALOKAS, EINO 1912: *Klaus Juhana Kemell kirjailijana*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- 1916: Kemelli-suomi. – *Virittäjä* 20 s. 113–119.
- 1929: Bellmanin runous Suomessa. – *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 1 s. 24–181.
- SETÄLÄ, E. N. – TARKKIAINEN, V. – LAURILA, V. 1933: *Suomen kansalliskirjallisuus XII. Talonpoikais- ja taiderunoilijoita, sanomalehti- ja aatteenmiehiä 1800-luvun puoliväliltä*. Helsinki: Otava.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- SYRJÄNEN, LAINA 1930: Suomen kielen *d* ja Elias Lönnrot. – *Suomi* V:10 s. 319–362. Helsinki: SKS.
- TOMMILA, PÄIVIÖ – LANDGREN, LARS – LEINO-KAUKAINEN, PIIRKKO 1988: *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Suomen lehdistön historia I*. Kuopio: Kustannuskiila.
- T[UNKELO], E. A. 1912 : Klaus Juhana Kemell. – *Tietosanakirja IV*. Helsinki: Tietosanakirja O.Y.
- VILKUNA, KUSTAA 1930: Klaus Juhana ja Frans Petter Kemellin sukuperästä. – *Virittäjä* 34 s. 453–455.

KLAUS KEMELLI AND THE UNKNOWN REFORMERS OF EARLY MODERN FINNISH

The long forgotten Klaus Kemelli (1805–1832) was once an admired poet and translator whose Bellman adaptation was especially celebrated by his contemporaries. Kemelli joined the revivalist movement and, towards the end of his short life, translated into Finnish the work by Thomas à Kempis entitled 'On the Imitation of Christ', which was posthumously published in 1836. In this translation Kemelli abandons the language and style of Old Literary Finnish, which was still used especially in religious literature, and writes mainly in the dialects of Central Ostrobothnia and Oulu, which were familiar to him from his childhood and school years. When compared with other books and periodicals published in 1836, it is clear that Kemelli's language was not only far less old-fashioned than the other religious writers of the time, but also very nearly as modern as the language of 'Mehiläinen' by Elias Lönnrot. Both these writers used forms selected from different dialects, among them some colloquialisms which were later discarded from the evolving Modern Finnish (e.g. Kemelli's *-ht-* instead of *-ts-*, and Lönnrot's plural verb endings *-mma* and *-tta*).

Kemelli's translation of the Thomas à Kempis work became very popular especially in Ostrobothnia. A. W. Ingman, a contemporary theologian and translator of the Bible, claimed that leading local priests abandoned the

old religious language and started using folk language in their sermons after the model of Kemelli. The influence of Kemelli is obvious in Ingman's own translations. Various poetical and vernacular traits appearing in some religious writings in the late 1830s can also be traced to Kemelli's language rather than that of the Kalevala (1835). Kemelli was unlikely to have been working in isolation, however. On the contrary, he was probably part of the linguistic progress set in motion by the great religious revival of the time, when large numbers of hitherto illiterate peasants mainly from Eastern Finland and Ostrobothnia learned to read and write and the old written language thus began merging with dialects which had no previous literary tradition. The writer concludes that these processes probably played a significant role in the standardization of Early Modern Finnish, although Kemelli and his revivalist contemporaries barely receive a mention in the standard histories of Literary Finnish. ■

Kirjoittajan osoite (address):

*Suomalais-ugrilainen laitos
PL 13, Franzeninkatu 13
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: petri.lauerma@helsinki.fi*